





معاونت پژوهش و فناوری  
دانشگاه آزاد اسلامی

به نام خدا

## مشور اخلاق پژوهش

بیاری از خداوند بجان و اعتماد به این که عالم محضر خداست و همواره ناظر بر اعمال انسان و به منظور پاس داشت مقام بلند دانش و پژوهش و نظر به اهمیت جایگاه دانشگاه در اعتلای فرهنگ و تمدن بشری، ماد انجمن و اعضاء هیات علمی و اعضای دانشگاه آزاد اسلامی متعهد می گردیم اصول زیر را در انجام فعالیت های پژوهشی مد نظر قرار داده و از آن تخطی نکنیم:

- ۱- اصل برانت: التزام به برانت جویی از هرگونه رفتار غیر حرفه ای و اعلام موضع نسبت به کسانی که حوزه علم و پژوهش را به شبه های غیر علمی می آلاینند.
- ۲- اصل رعایت انصاف و امانت: تعهد به اجتناب از هرگونه جانب داری غیر علمی و حفاظت از اموال، تجهیزات و منابع در اختیار.
- ۳- اصل ترویج: تعهد به رواج دانش و ارائه نتایج تحقیقات و انتقال آن به بکاران علمی و دانشجویان به غیر از مواردی که منع قانونی دارد.
- ۴- اصل احترام: تعهد به رعایت حریم ها و حرمت ها در انجام تحقیقات و رعایت جانب تقد و خودداری از هرگونه حرمت شکنی.
- ۵- اصل رعایت حقوق: التزام به رعایت کامل حقوق پژوهشگران و پژوهشگران (انسان، حیوان و نبات) و سایر صاحبان حق.
- ۶- اصل رازداری: تعهد به صیانت از اسرار و اطلاعات محرمانه افراد، سازمان ها و کشورهای افراد و نهادهای مرتبط با تحقیق.
- ۷- اصل حقیقت جویی: تلاش در راستای پی جویی حقیقت و وفاداری به آن و دوری از هرگونه پنهان سازی حقیقت.
- ۸- اصل مالکیت مادی و معنوی: تعهد به رعایت کامل حقوق مادی و معنوی دانشگاه و کلیه بکاران پژوهش.
- ۹- اصل منافع ملی: تعهد به رعایت مصالح ملی و در نظر داشتن پیشبرد و توسعه کشور در کلیه مراحل پژوهش.



دانشگاه آزاد اسلامی

واحد تهران مرکزی

دانشکده ادبیات و علوم انسانی، گروه فلسفه و حکمت اسلامی

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد (M.A)

گرایش: فلسفه و حکمت اسلامی

عنوان:

اعتباریات در فلسفه اخلاق علامه طباطبایی و مقایسه آن با رویکرد

ناشناخت گرایی در فرا اخلاق

استاد راهنما:

دکتر انشاء... رحمتی

استاد مشاور:

دکتر محمد کاظم رضازاده جودی

پژوهشگر:

لیلی حیدریان

تابستان ۱۳۹۱

تقدیم به:

پدر و مادر عزیزم، شمع‌های شب زندگی  
آنان که با تشویق و ترغیب خویش در مسیر تحصیل علم راهنمایم بودند.

بسمه تعالی سانه العزیز  
من لم یسکر مخلوق لم یسکر الخالق

به مصداق حدیث مذکور بر خود فرض می‌دانم از بزرگوارانی که در نوشتن این پایان نامه ایجابیه را  
حکم و راهبمانی کردنبه ویژه اساتید محترم راهنا و مشاور جناب آقای دکتر رحمتی و جناب آقای  
دکتر خودی که بارهبمانی و مشاوره عالمانه خود و طی مراجعات متعدد و مزاحمت‌های مکرر، و همواره  
با کثاده رونی و سه صدر مسیر تحقیق راهموار، اداسی مطلب راهنا و راهنا، ذنم راهبمان، عناوین  
مطلب راهنا، سرانجام آن معنون، بخشهای آن متنق و نهایت آن مدون و به زیور  
ارائه مزین کردید تسکر و قدر دانی نمایم. باشد که قصوراتم راه بزرگواریشان نادیده و نواقص راه  
بخشیده و به دیده لطف نکرسته باشند.

همچنین از جناب آقای دکتر امیری که در طی طریق تدوین راهبمانی، لطفشان راه معرفتی منابع  
جاری و راهبمانی ایشان همواره ساری بود، پاسکزاری نمایم.

تعهد نامه اصالت پایان نامه کارشناسی ارشد

اینجانب لیلی حیدریان دانش آموخته مقطع کارشناسی ارشد نا پیوسته به شماره دانشجویی ۹۸۸۰۶۴۹۵۸۶ در رشته فلسفه و حکمت که در تاریخ ۲۰۱۳/۰۹/۰۱ از پایان نامه خود تحت عنوان : اعتباریات در فلسفه اخلاق علامه طباطبائی و سبب آن ها در مقطع کارشناسی ارشد در مؤسسه آموزش عالی اراکه با کسب نمره ..... و درجه ..... دفاع نموده ام بدینوسیله متعهد می شوم :

- ۱- این پایان نامه حاصل تحقیق و پژوهش انجام شده توسط اینجانب بوده و در مواردی که از دستاوردهای علمی و پژوهشی دیگران ( اعم از پایان نامه ، کتاب ، مقاله و ... ) استفاده نموده ام ، مطابق ضوابط و رویه های موجود ، نام منبع مورد استفاده و سایر مشخصات آن را در فهرست ذکر و درج کرده ام .
- ۲- این پایان نامه قبلاً برای دریافت هیچ مدرک تحصیلی ( هم سطح ، پایین تر یا بالاتر ) در سایر دانشگاهها و موسسات آموزش عالی ارائه نشده است .
- ۳- چنانچه بعد از فراغت از تحصیل ، قصد استفاده و هرگونه بهره برداری اعم از چاپ کتاب ، ثبت اختراع و ... از این پایان نامه داشته باشم ، از حوزه معاونت پژوهشی واحد مجوزهای مربوطه را اخذ نمایم .
- ۴- چنانچه در هر مقطع زمانی خلاف موارد فوق ثابت شود ، عواقب ناشی از آن را بپذیرم و واحد دانشگاهی مجاز است با اینجانب مطابق ضوابط و مقررات رفتار نموده و در صورت ابطال مدرک تحصیلی ام هیچگونه ادعایی نخواهم داشت .

نام و نام خانوادگی : لیلی حیدریان

تاریخ و امضاء : ۹۲/۳/۱۸

## بسمه تعالی

در تاریخ ۱۳۹۱/۵/۲

دانشجوی کارشناسی ارشد **خانم لیلی حیدریان** از پایان نامه خود

دفاع نموده و با نمره بحرروف و با درجه

مورد تصویب قرار گرفت.

امضاء استاد راهنما



بسمه تعالی

دانشگاه آزاد اسلامی - واحد تهران مرکزی

دانشکده: ادبیات و علوم انسانی

XX

(این چکیده به منظور چاپ در پژوهش نامه دانشگاه تهیه شده است)

نام واحد دانشگاهی: تهران مرکزی	کد: ۱۰۱	کد شناسایی پایان نامه: ۱۰۱۲۰۴۱۰۹۰۱۰۰۷
عنوان پایان نامه: اعتباریات در فلسفه اخلاق علامه طباطبایی و مقایسه آن با رویکرد ناشناخت گرای در فرا اخلاق		
نام و نام خانوادگی دانشجو: لیلی حیدریان	تاریخ شروع پایان نامه: ۹۰/۹/۱	تاریخ اتمام پایان نامه: ۹۱/۵/۲
شماره دانشجویی: ۸۸۰۶۴۹۵۸۶۰۰	رشته تحصیلی: فلسفه و حکمت اسلامی	
استاد/استادان راهنما: دکتر انشاء الله رحمتی		
استاد/استادان مشاور: دکتر محمد کاظم رضازاده جودی		
آدرس: تهران - بزرگراه نواب - خیابان کیوان - کوچه شهید کاسبی - پلاک ۱۰ - طبقه اول		
تلفن: ۰۹۱۲۴۲۲۶۶۷۸		
<b>چکیده پایان نامه ( شامل خلاصه، اهداف، روش های اجرا و نتایج به دست آمده):</b> <p>فلسفه اخلاق یا فرا اخلاق یا اخلاق تحلیلی رشته‌ای علمی - فلسفی و نوپاست که به صورت مدون در قرن بیستم در دنیای فلسفه مطرح گردید. آنچه در این علم بررسی می‌شود مسائل منطقی، معرفت‌شناسی و معناشناختی‌ای است که در مجموع، مبادی تصویری و تصدیقی علم اخلاق را فراهم می‌آورند و معیارهای لازم را برای نقد اخلاق دستوری در اختیار می‌نهند.</p> <p>در یک کلام، فلسفه اخلاق، منطق اخلاق است. در فرا اخلاق نظریات متفاوتی در باب تبیین و تحلیل مفاهیم و واژه‌های اخلاقی وجود دارد که می‌توان آن را به نظریات ۱- طبیعت‌گرا (تعریف‌گرا)، ۲- شهودگرا (ناطبیعت‌گرا) و ۳- ناشناخت‌گرا (غیرتوصیفی) تقسیم کرد.</p> <p>۱- طبیعت‌گرایی معتقد است که: اصطلاحات اخلاقی برحسب اصطلاحات غیر اخلاقی قابل تعریف است و احکام اخلاقی زیرمجموعه‌ای از احکام تجربی‌اند و برای اوصاف طبیعی محض وضع شده‌اند.</p> <p>۲- شهودگرایی معتقد است که: بعضی از اوصاف اخلاقی بدیهی، شهودی، تعریف‌ناپذیر و بسیط هستند، آنان معتقدند که حداقل یکی از مفاهیم اخلاقی که باید به عنوان پایه قرار بگیرد باید دارای این اوصاف باشد و تنها از راه شهود است که می‌توان احکام و مفاهیم اخلاقی را شناخت نه از طریق مشاهده تجربی و یا استدلال فلسفی.</p> <p>۳- ناشناخت‌گرایی معتقد است که: مفاهیم اخلاقی بی‌معنا و غیرقابل تعریفند. آن اصولاً برای مفاهیم اخلاقی، حیثیت شناختی قائل نبوده و آنها را ناظر به واقع نمی‌دانند و صرفاً این مفاهیم را، مفاهیمی احساسی، عاطفی و توصیه‌ای می‌پندارند که از عواطف و تمایلات و انگیزه‌های آدمی نشأت گرفته‌اند. از طرفی در سنت فلسفه اسلامی جناب علامه طباطبایی در حوزه احکام و گزاره‌های اخلاقی، نظریه‌ای یگانه و خاص بعنوان ادراکات اعتباری مطرح نمودند.</p> <p>علامه طباطبایی بر این باور است که قضایای حکمت عملی، اعتباری هستند؛ به این ترتیب که موجود زنده در انجام هر فعلی غایتی را دنبال می‌کند، این غایت که صرفاً نوعی اعتبار است مطابق جز در ظرف وهم ندارد. از نظر ایشان توجه قضایای حکمت عملی نیز با توجه به این غایت اعتباری صورت می‌گیرد. اصولاً در حکمت عملی، بحث صدق و کذب مطرح نیست بلکه مباحث با محوریت خوب و بد (حسن و قبح) یا باید و نباید شکل می‌گیرند.</p> <p>در این نوشتار، نظریه اعتباریات علامه طباطبایی و نظریه ناشناخت‌گرایی مورد مقایسه و بررسی قرار گرفته و قابلیت‌های هر یک در مقام تبیین، ثبات و جاودانگی ارزش‌های اخلاقی بررسی شده است.</p>		

مناسب است  تاریخ و امضا:

نظر استاد راهنما برای چاپ در پژوهش نامه دانشگاه

مناسب نیست

## فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	چکیده.....
	<b>فصل اول- کلیات</b>
۳	۱-۱ بیان مسئله.....
۳	۲-۱ اهمیت موضوع پژوهش و انگیزه و هدف انتخاب آن.....
۵	۳-۱ پرسش‌های پژوهشی.....
۵	۴-۱ فرضیه‌های پژوهشی.....
۶	۵-۱ روش پژوهش.....
۶	۶-۱ پیشینه پژوهش.....
۷	۷-۱ محدودیت‌ها و مشکلات پژوهش.....
	<b>فصل دوم: سیری در مباحث فلسفه اخلاق</b>
۹	۱-۲ مفهوم اخلاق.....
۹	۱-۱-۲ اخلاق در لغت.....
۹	۲-۱-۲ اخلاق در اصطلاح.....
۱۱	۲-۲ ماهیت اخلاق.....
۱۱	۳-۲ عناصر اخلاق.....
۱۲	۴-۲ رشته‌های فلسفه اخلاق.....
۱۲	۱-۴-۲ اخلاق توصیفی.....
۱۳	۱-۱-۴-۲ هدف اخلاق توصیفی.....
۱۳	۲-۴-۲ اخلاق هنجاری.....
۱۵	۳-۴-۲ فرا اخلاق.....
۱۷	۵-۲ فلسفه اخلاق در میان اندیشمندان مسلمان.....
۱۸	۶-۲ اعتباریات در فلسفه اسلامی.....

## فصل سوم: فرا اخلاق و نظریات آن

- ۳-۱ فلسفه اخلاق..... ۲۵
- ۳-۱-۱ چرا به فلسفه اخلاق می‌پردازیم؟..... ۲۸
- ۳-۲ سیری در طبقه‌بندی تئوریه‌ها در فلسفه اخلاق معاصر..... ۲۹
- ۳-۳ نگاهی به نظریات فرا اخلاق در فلسفه غرب..... ۳۱
- ۳-۴ معرفی و جایگاه فرا اخلاق..... ۳۳
- ۳-۴-۱ فرا اخلاق..... ۳۳
- ۳-۵ قلمرو فرا اخلاق..... ۳۴
- ۳-۵-۱ معناشناسی اخلاق..... ۳۴
- ۳-۵-۲ معرفت‌شناسی اخلاق..... ۳۵
- ۳-۵-۳ وجودشناسی اخلاق..... ۳۶
- ۳-۶ پرسش‌های فرا اخلاق (مسائل فرا اخلاق)..... ۳۶
- ۳-۷ نظریات فرا اخلاق..... ۳۸
- ۳-۷-۱ نظریات تعریف‌گرا (طبیعت‌گرا و مابعدالطبیعی)..... ۳۹
- ۳-۷-۲ نظریات شهودگرایی (ناطبیعت‌گرایی)..... ۴۳
- ۳-۷-۲-۱ ویژگی‌های عمومی شهودگرایی..... ۴۸
- ۳-۸ پوزیتیویست‌های منطقی..... ۵۰
- ۳-۸-۱ اخلاق پوزیتیویستی..... ۵۴
- ۳-۷-۳ نظریات ناشناخت‌گرایی (توصیف‌ناگرا)..... ۵۴
- ۳-۷-۳-۱ متفکران ناشناخت‌گرایی..... ۵۹
- آلفرد جونز آیر..... ۵۹
- سی. ال. استیونسن..... ۶۲
- آر. ام. هیر..... ۶۶
- ۳-۹ نقد عاطفه‌گرایی..... ۶۹

۳-۱۰ نقد توصیه‌گرایی (هدایت‌گرایی) ..... ۷۵

### فصل چهارم: نظریه اعتباریات علامه طباطبایی

۴-۱ اندیشمندان مسلمان و فرا اخلاق ..... ۸۰

۴-۲ جایگاه اندیشمندان نوصدرایی در سنت فرا اخلاقی اندیشمندان مسلمان ..... ۸۲

۴-۳ رویکردی تاریخی به قضایای مشهوره و آراء محموده در اعتباریات اخلاقی ..... ۸۴

۴-۴ تعریف و اهمیت نظریه اعتباریات علامه ..... ۹۰

- تعریف اعتباریات ..... ۹۰

- مشخصه‌های اعتباریات ..... ۹۰

- اهمیت نظریه اعتباریات در منظومه فکری علامه ..... ۹۱

۴-۵ مسئله ابتکاری بودن نظریه علامه طباطبایی ..... ۹۴

۴-۶ مقایسه اعتباریات در کتب تفسیری با کتب فلسفی علامه ..... ۹۵

۴-۷ منشاء اعتباریات ..... ۹۷

- چگونگی پیدایش اعتباریات ..... ۹۷

- ریشه‌های نظریه علامه ..... ۹۷

۴-۸ استعاره چیست ..... ۹۹

۴-۸-۱ مشابهت‌های استعاره با اعتبار ..... ۱۰۱

۴-۹ قوه وهمیه، منشاء اعتباریات ..... ۱۰۳

۴-۱۰ عقل منشاء اعتباریات ..... ۱۰۴

۴-۱۱ اعتباریات و مسأله استنتاج باید از هست ..... ۱۰۷

- اعتبار «باید» اعتبار بنیادین ..... ۱۰۷

۴-۱۲ اعتبار باید و شبهاتی که بر آن وارد شده ..... ۱۱۰

- عاداتها، نادانی‌ها و مصیبت‌ها ..... ۱۱۰

- نفی وساطت اعتبار «باید» ..... ۱۱۰

- استنتاج باید از هست ..... ۱۱۱

- ۱۱۲..... نفی اعتبار «باید» در غیر غافل
- ۱۱۳..... ۱۳-۴ کثرت اعتباریات
- ۱۱۳..... چگونگی کثرت در اعتباریات
- ۱۱۴..... کثرت در اعتباریات عمومی
- ۱۱۶..... ۱۴-۴ بخشهایی که در آنها تغییر اعتباریات عمومی رخ می دهد
- ۱۱۷..... ۱۵-۴ کثرت در اعتباریات خصوصی
- ۱۱۷..... چگونگی پیدایش کثرت در اعتباریات خصوصی
- ۱۱۸..... ۱۶-۴ تقسیمات اعتباریات
- ۱۱۸..... نخستین تقسیم اعتباریات
- ۱۱۹..... اعتباریات عمومی و خصوصی
- ۱۲۰..... اعتباریات ثابت و متغیر
- ۱۲۰..... تقسیم براساس نیاز یک یا دو طرفه
- ۱۲۱..... ۱۷-۴ ضابطه اعتباریات
- ۱۲۱..... ۱۸-۴ آراء گوناگون در تبیین ضابطه ادراکات اعتباری
- ۱۲۲..... ۱۹-۴ نسبت اعتبار با واقع خارجی
- ۱۲۶..... ۲۰-۴ عدم رابطه تولیدی میان ادراکات اعتباری و ادراکات حقیقی
- ۱۲۷..... ۲۱-۴ صدق و کذب قضایای اعتباری براساس نظریه صدق علامه
- ۱۲۷..... ۲۲-۴ نقد و بررسی نظریه اعتباریات

#### فصل پنجم: نتیجه گیری و مقایسه نظرات

- ۱۳۳..... ۱-۵ مقایسه نظریه اعتباریات علامه با نظریه ناشناخت گرایی
- ۱۴۳..... چکیده انگلیسی
- ۱۴۴..... منابع و مأخذ

## چکیده:

فلسفه اخلاق یا فرا اخلاق یا اخلاق تحلیلی رشته‌ای علمی- فلسفی و نوپاست که به صورت مدون در قرن بیستم در دنیای فلسفه مطرح گردید.

آنچه در این علم بررسی می‌شود مسائل منطقی، معرفت‌شناسی و معناشناختی‌ای است که در مجموع، مبادی تصویری و تصدیقی علم اخلاق را فراهم می‌آورند و معیارهای لازم را برای نقد اخلاق دستوری در اختیار می‌نهند.

در یک کلام، فلسفه اخلاق، منطق اخلاق است. در فرا اخلاق نظریات متفاوتی در باب تبیین و تحلیل مفاهیم و واژه‌های اخلاقی وجود دارد که می‌توان آن را به نظریات ۱- طبیعت‌گرا (تعریف‌گرا)،

۲- شهودگرا (ناطبیعت‌گرا) و ۳- ناشناخت‌گرا (غیرتوصیفی) تقسیم کرد.

۱- طبیعت‌گرایی معتقد است که: اصطلاحات اخلاقی برحسب اصطلاحات غیر اخلاقی قابل تعریف است و احکام اخلاقی زیرمجموعه‌ای از احکام تجربی‌اند و برای اوصاف طبیعی محض وضع شده‌اند.

۲- شهودگرایی معتقد است که: بعضی از اوصاف اخلاقی بدیهی، شهودی، تعریف‌ناپذیر و بسیط هستند، آنان معتقدند که حداقل یکی از مفاهیم اخلاقی که باید به عنوان پایه قرار بگیرد باید دارای این اوصاف باشد و تنها از راه شهود است که می‌توان احکام و مفاهیم اخلاقی را شناخت نه از طریق مشاهده تجربی و یا استدلال فلسفی.

۳- ناشناخت‌گرایی معتقد است که: مفاهیم اخلاقی بی‌معنا و غیرقابل تعریفند. ایشان اصولاً برای مفاهیم اخلاقی، حیثیت شناختی قائل نبوده و آنها را ناظر به واقع نمی‌دانند و صرفاً این مفاهیم را، مفاهیمی احساسی، عاطفی و توصیه‌ای می‌پندارند که از عواطف و تمایلات و انگیزه‌های آدمی نشأت گرفته‌اند. از طرفی در سنت فلسفه اسلامی علامه طباطبایی در حوزه احکام و گزاره‌های اخلاقی، نظریه‌ای یگانه و خاص بعنوان ادراکات اعتباری مطرح نمودند.

علامه طباطبایی بر این باور است که قضایای حکمت عملی، اعتباری هستند؛ به این ترتیب که موجود زنده در انجام هر فعلی غایتی را دنبال می‌کند، این غایت که صرفاً نوعی اعتبار است مطابق جز در ظرف وهم ندارد. از نظر ایشان توجیه قضایای حکمت عملی نیز با توجه به این غایت اعتباری صورت می‌گیرد. اصولاً در حکمت عملی، بحث صدق و کذب مطرح نیست بلکه مباحث با محوریت خوب و بد (حُسن و قُبْح) یا باید و نباید شکل می‌گیرند.

در این نوشتار، نظریه اعتباریات علامه طباطبایی و نظریه ناشناخت‌گرایی مورد مقایسه و بررسی قرار گرفته و قابلیت‌های هر یک در مقام تبیین، ثبات و جاودانگی ارزش‌های اخلاقی بررسی شده است.

فصل اول

کلیات

## ۱-۱ بیان مسئله

فلسفه اخلاق، علمی نو بنیاد است و از عمر آن بعنوان یک رشته علمی مستقل بیش از یک قرن نمی‌گذرد. گرچه پیش از آن هم این مبحث به صورت پراکنده در لابلای کتب فلسفی و اخلاقی، وجود داشته است. بلکه باید گفت که تا جایی که اسناد تاریخی نشان می‌دهد، یکی از مهمترین دغدغه‌های فکری تمام فیلسوفان بشر، اندیشه در اخلاق و اخلاقیات و مسایل مربوط به آن بوده است. این علم که با نام‌های متعددی مانند: فرا اخلاق، اخلاق تحلیلی، اخلاق نقدی و فلسفه اخلاق از آن یاد می‌شود، اولاً: بالذات نه شامل تحقیقات و نظریات تجربی و تاریخی است، از آن گونه که در اخلاق توصیفی موردنظر است و نه به صدور احکام اخلاقی یا دفاع از آن‌ها می‌پردازد، آن چنان که در اخلاق دستوری مطلوب است. آنچه در این علم بررسی می‌شود، مسائل منطقی، معرفت‌شناختی و معناشناختی است که در مجموع، مبادی تصویری و تصدیقی علم اخلاق را فراهم می‌آورند و معیارهای لازم را برای نقد اخلاق دستوری در اختیار می‌نهند. در یک کلام، فلسفه اخلاق منطق اخلاق است.

## ۲-۱ اهمیت موضوع تحقیق و انگیزه و هدف انتخاب آن

اعتباریات از اساسی‌ترین آموزه‌ها در فلسفه اخلاق است. منازعه قدیمی فلسفه اخلاق همان اعتباری بودن یا عینی بودن مفهوم «خوب» است. بطورکلی دو مفهوم «خوب» و «باید» دو عنوان کانونی در مباحث فلسفه اخلاق هستند. قدیمی‌ترین نوشته‌های حکیمان یونانی که در آنها مفهوم «خوب» محمول قضایای اخلاقی است بیانگر سابقه‌ای بس طولانی، به درازای عمر بشریت، برای مباحث فلسفه اخلاق است.

فرا اخلاق می‌کوشد تا معانی واژه‌های هنجاری، چون صواب، خوب، باید، عدل، تکلیف و ارتباط آنها را مشخص نماید و نیز آیا هیچ‌یک از آنها بعنوان مفاهیمی اصلی هستند یا خیر؟ از اهداف این تحقیق، طرح، مقایسه و استخراج نظریات و آراء برخی از اندیشمندان برجسته غرب در حوزه فرا اخلاق خصوصاً ناشناخت‌گرایی و نیز علامه طباطبایی بعنوان اندیشمند نوصدرایی در آن حوزه، و عرضه آن به دنیای نظریات فرا اخلاقی در سنت‌های فلسفی غیر

اسلامی خصوصاً غربی، و دفاع از نظام اخلاقی اسلام به کمک این نظریه است.

در سنت اندیشمندان مسلمان مباحثی غنی در دو حوزه فلسفه و اصول در خصوص مباحث فلسفه اخلاق یافت می‌شود که قابلیت بازتولید در قالب مدل‌ها و نظام‌های قوی و متین فلسفه اخلاق را دارد. لذا ضرورت دارد که به طور خاص آراء و نظریات فیلسوفان نوصدرایی علی‌الخصوص علامه طباطبایی بعنوان پیشقر اول آنان مورد بررسی قرار گیرد و این امر در گرو آن است که به طرح و مقایسه مبسوط و تفصیلی آراء و نیز نقد آنها پرداخته شود. در این صورت است که می‌توان امید داشت این نظریات به مثابه یک بدیل رقیب به عرصه نظریات موجود در فلسفه اخلاق غرب عرضه شود.

این تحقیق و تحقیق‌های مشابه آن می‌تواند در جهت تسهیل و آماده‌سازی نظریه‌های فرا اخلاقی برای استخراج لوازم و ثمرات آن در حوزه اخلاق هنجاری و شاخه‌های دیگر اخلاق پژوهی، و نیز در جهت تسهیل و آماده‌سازی این نظریات برای کاوش‌های همگن در دانش‌هایی مثل اصول فقه، فلسفه حقوق و فلسفه سیاست و ... که مشتمل بر بحث در خصوص الزامات و ارزش‌های شرعی، حقوقی، سیاسی و .... هستند، نقش بسیار مهمی را ایفا کنند.

در بیان این که چرا حیطه فرا اخلاق موضوع تحقیق قرار گرفت، باید گفت که مباحث فرا اخلاق در گستره اخلاق پژوهی مبنایی‌ترین دانش است و لذا تقدم منطقی و رتبی بر سایر حیطه‌های اخلاق پژوهی دارد.

زیرا فلسفه اخلاق به معنای دقیق کلمه، فلسفه «علم اخلاق» است که متعلق آن از سنخ علوم و معارف - معرفت‌های اخلاقی - است.

آنچه در این پژوهش خواهد آمد آشنا شدن با فلسفه اخلاق و شاخه‌های گوناگون آن و نیز نظریه علامه طباطبایی در این خصوص است. رساله شامل پنج فصل است. در فصل اول به کلیات پرداخته شده.

در فصل دوم سیری اجمالی به مباحث فلسفه اخلاق، ادراکات اعتباری داریم.

در فصل سوم به معرفی و جایگاه فرا اخلاق، مسائل آن، نظریات پیرامون فرا اخلاق و علی‌الخصوص به رویکرد ناشناخت‌گرایی در حوزه فرا اخلاق و در پایان نقدهای وارد شده بر این نظریات آورده شده است.

در فصل چهارم به تعریف، معرفی و اهمیت نظریه اعتباریات علامه طباطبایی و مسائل مطروحه در این خصوص و نیز اشکالات و نقدهای مطرح شده پرداخته‌ایم. و فصل پنجم شامل نتیجه‌گیری و مقایسه نظریات ناشناخت‌گرایی در حوزه فرا اخلاق با نظریه اعتباریات علامه طباطبایی می‌باشد.

### ۱-۳ پرسش‌های پژوهشی

در این پژوهش سعی شده است که گزاره‌های اخلاقی تبیین، شرح و بسط داده شود. که در این سیر اجمالی به نظریات علامه طباطبایی، و نیز فلاسفه اخلاق فلسفه غرب پرداخته شده است.

۱- فرا اخلاق چیست؟ ۲- ناشناخت‌گرایی چیست؟ ۳- آیا می‌توان احکام اخلاقی و ارزشی را اثبات و توجیه کرد یا اعتبار آنها را نشان داد؟ ۴- معنا یا تعریف اصطلاحات یا مفاهیم اخلاقی مانند «درست» و «نادرست» و «خوب» و «بد» چیست؟ ۵- ادراکات اعتباری چیست؟ ۶- نقش علامه طباطبایی در نظریه ادراکات اعتباری چگونه است؟ ۷- علامه طباطبایی و نیز فیلسوفان اخلاق پیرو نظریه ناشناخت‌گرایی، احکام و مفاهیم و گزاره‌های اخلاقی و ارزشی را چگونه تبیین می‌کنند؟ ۸- آیا وجوه اشتراک و یا افتراقی بین دیدگاه علامه طباطبایی و نظریه ناشناخت‌گرایی وجود دارد؟ ۹- آیا نظریه اعتباریات علامه و نیز نظریه ناشناخت‌گرایی قادر به تبیین اخلاق است؟ ۱۰- آیا نظریه اعتباریات علامه و نیز نظریه ناشناخت‌گرایی دچار نسبی‌گرایی نمی‌شود؟

### ۱-۴ فرضیه‌های پژوهش

فرا اخلاق نوعی تفکر است که به مطالعه و بررسی تحلیلی و فلسفی درباره گزاره‌های اخلاقی می‌پردازد. ناشناخت‌گرایی، نظریه‌ایست در حوزه فرا اخلاق که معتقد است مفاهیم اخلاقی بی‌معنا و غیرقابل تعریف‌اند، و نیز دارای حیثیت شناختی نبوده و ناظر به واقع نیستند. بلکه این

مفاهیم صرفاً مفاهیمی احساسی، عاطفی و توصیه‌ای هستند.

ادراکات اعتباری فرض‌هایی است که ذهن به منظور رفع احتیاجات حیاتی، آنها را ساخته و جنبه وضعی و قراردادی و فرضی و اعتباری دارد و با واقع و نفس‌الامر سر و کار ندارد. دقت‌نظریهای فیلسوفانه که علامه طباطبایی در زمینه بحث اعتباریات به عمل آورده‌اند، نشان از بدیع بودن این نظریه توسط ایشان است.

ناشناخت‌گرایان، احکام و مفاهیم اخلاقی را بی‌معنا دانسته و آنها را صرفاً بیان عواطف و احساسات می‌دانند، در حالی که علامه این احکام را قضیه دانسته و دارای معنا می‌داند. در مورد نسبی‌گرایی می‌توان گفت که نظریات ناشناخت‌گرایی دچار نسبی‌گرایی اخلاقی شده است. در حالی که نظریه اعتباریات علامه با توجه به داشتن مبنای ثابت الهی در دام نسبی‌گرایی نیافتاده است.

#### ۱-۵ روش پژوهش

در این تحقیق روش تطبیقی اتخاذ شده است و پس از طرح آراء به مقایسه و تطبیق آنها پرداخته خواهد شد. همچنین در این تحقیق از روش توصیف، تحلیل و نقد استفاده شده است. در مقام بیان نظریه‌ها، درصدد بودیم که قوی‌ترین و منسجم‌ترین تقریر از نظریاتشان با لحاظ برخی مبانی، ارائه شود و ثانیاً برای دقیق و مستند بودن انتساب این تقریرها به صاحبان نظریات به منابع و کتب اصلی و معتبر آنها رجوع شده است.

و در مبحث نقد نیز سعی شده است که مهمترین و مستدل‌ترین نقدها پرداخته شود به علاوه برای تبیین بهتر و دقیق‌تر موضوع به آثار سایر نویسندگان که پیرامون مقدمات و پیش‌فرض‌ها و موضوعات مرتبط با موضوع اصلی مطلب قابل توجهی دارند نیز مراجعه شود.

#### ۱-۶ پیشینه پژوهش

نظریات معطوف به فلسفه اخلاق عمری به درازای تاریخ فلسفه دارند. از آنجا که سعادت بشریت با اخلاق و مسائل اخلاقی گره خورده است، این مباحث هنوز طراوت و تازگی خود را از دست نداده و بلکه روز به روز بر اهمیت آن افزوده می‌شود.

پس از جستجو در کتب، مقالات و پژوهش‌های مختلف در باب فلسفه اخلاق و مسائل پیرامون آن می‌توان به پژوهش‌هایی چند اشاره نمود. از جمله مسئله باید و هست که بحثی در مورد رابطه ارزش و واقع است، اعتباریات از دیدگاه علامه و جان سرل و نیز اعتباریات در فلسفه سیاسی ایمانوئل کانت و علامه طباطبایی. که در این پژوهش‌ها و دیگر تحقیقات بررسی شده، به موضوع ناشناخت‌گرایی و مقایسه آن با اعتباریات جناب علامه پرداخت نشده، و با عنایت به بدیع بودن و اهمیت موضوع، این عنوان برای پژوهش انتخاب شده است.

### ۱-۷ محدودیت‌ها و مشکلات پژوهش

از جمله محدودیت‌ها و مشکلات اصلی تحقیق، کافی نبودن منابع پژوهش در کتابخانه دانشگاه می‌باشد، به طوری که مجبور شده‌ام تا منابع را خریداری نموده و یا این که علی‌رغم سخت‌گیری‌های بیش از حد سایر دانشگاه‌ها از کتابخانه آنها استفاده نمایم. از سویی دیگر برخی از کتب اصلی این تحقیق فقط یک بار چاپ شده‌اند و به دلیل کمبود برای دستیابی بدانها با مشکلات عدیده‌ای روبرو بوده‌ام.

با امید آن که با گسترش و غنی شدن پژوهشگاهها و کتابخانه‌ها، دانش پژوهان دچار نومی‌دی و خستگی نشده و کتاب این باغ و بستان اندیشمندان به سهولت و ارزانی در اختیار آنان قرار گیرد.

## فصل دوم:

### سیری در مباحث فلسفه اخلاق